

makes it possible to make learning more active and give it a character of study and search. Unlike traditional forms they provide the possibility of immediate response of the student to the actions, repetition, explanation of material for a «weak» students move to more complex and too difficult for most prepared material. In this case the learning implements easily and naturally in individual pace.

Keywords: *acmeological influence, acmeological technologies, professional interaction, information technologies.*

УДК 371.134.:355.58

В. Б. Ротар

ЗМІСТОВНО-ПРОФЕСІЙНА МОДЕЛЬ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Автором зроблена спроба проаналізувати особливості педагогічного проектування правової компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту.

Ключові слова: *фахівець цивільного захисту, правова компетентність, змістовно-професійна модель правової компетентності, вищий навчальний заклад.*

Постановка проблеми. Однією із головних умов формування готовності майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі навчання в умовах вищого навчального закладу МНС України до професійної діяльності є створення моделі формування правової компетентності, яка є орієнтиром фахової підготовки; удосконалення теоретико-практичної підготовки курсантів, методичного інструментарію викладання професійно зорієнтованих дисциплін; створення особливого освітньо-виховного середовища, яке максимально наближене до реалій, завдань і способів майбутньої професійної діяльності на основі набуття спеціальних знань, умінь та навичок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової літератури виявив активізацію інтересу дослідників до окремих аспектів професійної підготовки фахівців цивільного захисту. Зокрема, це дослідження, які стосуються концептуальних положень теорії та практики неперервної професійної освіти та професійної підготовки фахівців (Т. Алексеєнко, С. Архипова, В. Василенко, І. Зязюн, Я. Кічук, О. Мещанінов, Н. Ничкало, Л. Пуховська, Я. Цехмістер та ін.), професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту (О. Безуглов, Л. Горіна, О. Горохівський, Г. Грибенюк, І. Гуріненко, О. Іващенко, Л. Ішичкіна, О. Коленов, А. Майборода, О. Парубок, В. Іщук та ін.), професійної діяльності фахівців пожежної безпеки (В. Вареник, Ю. Горбаченко, Г. Грибенюк, В. Доманський, А. Капля, М. Кришталь, Т. Кришталь, Ю. Приходько, Т. Щерба та ін.)

Окремі питання професійної підготовки фахівців пожежної безпеки висвітлено у працях В. Доманського (державне управління пожежною безпекою України (організаційно-правовий аналіз за матеріалами діяльності державного департаменту пожежної безпеки), А. Підгайного (становлення та розвиток системи підготовки офіцерських кадрів МНС України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття) та ін. Особливості формування окремих компонентів правової компетентності розглядають Я. Кічук, В. Райко та ін.

Незважаючи на широкий спектр напрямів дослідження аспектів професійної підготовки фахівців пожежної безпеки, простежується дефіцит вітчизняних досліджень, присвячених розробці теоретичних основ формування й удосконалення правової компетентності фахівців цивільного захисту в умовах ВНЗ МНС України.

Мета статті – проаналізувати особливості педагогічного проектування правової компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна технологія у ВНЗ – це множина обґрунтованих проєктивних дій $P_1, P_2, \dots, P_n$, здійснених суб'єктами навчально-виховного процесу з метою підготовки фахівців згідно з вимогами інформаційного суспільства [5, с. 109]

Це своєю чергою потребує тлумачення поняття «проєктивна дія». Серед науковців немає єдиного підходу до тлумачення цього поняття. Ми скористалися класифікацією, поданою у підручнику «Педагогіка вищої школи» [5, с. 109]:

- майбутнє творення (З. Слєпкань);
- здійснення побудови адекватної системи предметно-перетворювальних дій (С. Макаренко);
- поетапне конструювання майбутніх кроків пізнавальної діяльності студентів (М. Євтух, О. Сердюк);
- формування нормативних уявлень (моделей) педагогічної діяльності та створення проєктивної діяльності (В. Бондар);
- тезаурусно-дидактичне моделювання певних систем (моделей) на основі певних вихідних умов (І. Зязюн).

Як бачимо, спільним для названих підходів є результат – певна система (підсистема, модель).

Модель формування правової компетентності фахівця цивільного захисту включає: мету, основні завдання, а також сукупність етапів і зв'язків, які забезпечують її функціонування.

Педагогічне проєктування моделі формування правової компетентності фахівця цивільного захисту важливо здійснювати на основі цілісної організації компонентів освітнього процесу у вищому навчальному закладі (освіти та самоосвіти, виховання і самовиховання ін.). Разом із тим важливим є моделювання цільового, змістовного, організаційно-процесуального та контрольно-оцінного компонентів навчально-пізнавальної діяльності, які охоплюють форми аудиторної та позааудиторної роботи. Це утворює єдиний вектор формування правової компетентності фахівця цивільного захисту в умовах вищого навчального закладу, який дозволяє йому одночасно бути учасником навчально-виховного процесу та суб'єктом самоосвіти, саморозвитку та самовиховання.

Мета формування правової компетентності майбутнього фахівця цивільного захисту в системі професійної освіти включає процес становлення провідних ціннісно-сміслових позицій особистості, які органічно взаємопов'язані з професійними діями особистості.

З метою обґрунтування моделі формування правової компетентності фахівця цивільного захисту нами використано метод моделювання. Модель у методології науки, це аналог певного фрагмента природної або соціальної реальності, яка слугує для збереження і розширення знань про оригінал, його властивості і структуру, для перетворення його і управління ним [2, с. 25]. Процедура моделювання включає декілька етапів: «актуалізацію знань, які вже нагромаджені, про об'єкт дослідження і вибір з числа існуючих моделей тої, яка найбільш адекватно відображає сутність досліджуваного об'єкта. На наступному етапі здійснюється безпосереднє дослідження моделі, яке завершується отриманням нових знань про досліджуваний об'єкт» [7, с. 176].

Нам імпонує науковий підхід Н. Моїсеєва, що «модель – це не тільки формування знань, які вже існують у людини, але й невідомих фактів, котрі ще належить перетворити у знання» [3].

Вихідними положеннями для розробки авторської моделі формування правової компетентності фахівця пожежної безпеки стали наукові розвідки В. Андрущенко,

І. Беха, В. Кременя, В. Лугового, котрі доводять, що модель «відображає рівні різноможинної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу (викладач – студент; викладач – група (потік) студентів; викладачі – студенти) та динаміку взаємозв'язків між різноманітними компонентами методичної системи, без обґрунтованого проектування яких ефективна система неможлива» [5, с. 110].

У нашому розумінні модель передбачає схематичне, наочне відображення системи. Модель формування правової компетентності фахівця цивільного захисту – це аналог системи, який відображає мету, завдання, основні принципи побудови і функціонування.

Модель формування правової компетентності фахівця цивільного захисту у найбільш загальному вигляді є схематичним відображенням обсягу знань, умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності.

Обґрунтування моделі правової компетентності фахівця курсантів ВНЗ МНС України здійснювалася з урахуванням різних ідей щодо здійснення процесу професійної підготовки фахівця пожежної безпеки.

У дослідженні ми дотримувалися висновку Н. Ничкало [4], що в моделюванні системи слід виходити з того, що вона (система) складається на основі єдності мети, завдань, різноманітних видів діяльності, організаційних форм, критеріїв функціонування системи як в цілому, так і окремих її підсистем.

Прийнявши за основу розробки моделі формування правової компетентності фахівця цивільного захисту ми намагалися проаналізувати особливості професійної діяльності фахівців цивільного захисту, зміст їхньої професійної підготовки, професійні функції, ролі, завдання та багато інших аспектів. Суттєвою перевагою такого підходу є те, що він розширює діапазон бачення ролі правової компетентності фахівця цивільного захисту, оцінки змісту аудиторної та позааудиторної роботи.

Визначення процесу формування правової компетентності фахівця цивільного захисту як системи передбачає наступні основні етапи:

- визначення взаємозв'язку і взаємодії теоретичної та практичної підготовки фахівців цивільного захисту в умовах ВНЗ МНС України;
- виокремлення провідної ідеї, необхідної для об'єднання елементів аудиторної та позааудиторної роботи на основі інтеграції та упровадження інноваційних технологій підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту;
- виявлення акме-технологій та принципів професійної підготовки на створення сприятливих умов для формування правової компетентності упродовж всього навчання;
- визначення етапів формування правової компетентності та перевірки теоретичних положень.

Характеризуючи процес формування правової компетентності фахівця цивільного захисту можна виокремити такі основні складові:

- особливості професійної діяльності фахівців цивільного захисту.
- мета, завдання, закономірності, принципи процесу формування правової компетентності фахівця цивільного захисту.
- технологія формування правової компетентності фахівця цивільного захисту.
- науково-методичне забезпечення процесу професійної підготовки фахівців.
- організаційно-педагогічні умови формування правової компетентності фахівця цивільного захисту.
- пролонгований контроль і оцінка рівнів сформованості правової компетентності майбутнього фахівця цивільного захисту.

У процесі формування правової компетентності фахівця цивільного захисту в умовах МНС у ВНЗ України визначальними є мета, зміст, технології, нормативно-правова основа професійної діяльності, а також організаційно-педагогічні умови,

технології організації процесу навчання, пролонгований контроль, кінцевий результат – високий рівень правової компетентності.

Процес формування правової компетентності фахівця цивільного захисту характеризується рівнями організації, інформаційного і технологічного забезпечення, виокремлення яких відкриває шлях до обґрунтування критеріїв, рівнів та показників правової компетентності, які дозволять отримати не якісні показники досягнутих результатів.

Процес формування правової компетентності фахівця цивільного захисту зумовлюється сутністю професійної діяльності, її цінностями і характеризується метою, завданнями, змістом, технологією здійснення навчально-виховного процесу, характером взаємодії професорсько-викладацького колективу і курсантів, досягнутими результатами.

Це і є основні компоненти моделі – цільовий, змістовий, технологічний, нормативно-правовий, моніторинговий.

Цільовий компонент процесу формування правової компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту зумовлений особливостями професійної діяльності фахівця оперативно-рятувальної служби.

Мета професійної підготовки фахівця цивільного захисту полягає у формуванні професійно компетентного, конкурентоздатного і мобільного фахівця.

Змістовий компонент відображає зміст професійної підготовки фахівця цивільного захисту і зумовлюється загальною метою професійної підготовки в умовах ВНЗ МНС України, а також рівнем розвитку теорії і практики майбутньої професійної діяльності, соціально-економічним та політичним устроєм держави.

Важливим при цьому є розгляд принципів організації навчально-виховного процесу як загальнопедагогічних, так і спеціальних, зумовлених особливостями професійної діяльності фахівців цивільного захисту, обґрунтованими сучасними українськими науковцями.

Так, Т. Алексеєнко виокремлює такі принципи управління якістю підготовки фахівців в університеті: державно-громадської та національної спрямованості; професійної компетентності; гуманізації; фундаменталізації та інтелектуалізації; професійної спрямованості; педагогічного керівництва і моніторингу; науковості; інноваційності; комплексності; цілісності й неперервності; соціальної спрямованості; відкритості й гласності; контролю та корекції; демократизації; автономності та регіональності [1, с. 7 – 14].

Здійснений нами аналіз наукових розвідок у галузі професійної освіти (Т. Алексеєнко, В. Василенко, І. Зязюн, Я. Кічук, Н. Ничкало, Я. Цехмістер та ін.), професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту (Л. Горина, О. Горохівський, Г. Грибенюк, І. Гуріненко, А. Майборода та ін.) дозволив виокремити основні *принципи професійної підготовки фахівців цивільного захисту*:

1. Принцип міцності оволодіння компонентами правової компетентності передбачає, що для розв'язання професійних завдань потрібні не тільки знання, а цілісна система взаємопов'язаних елементів: знання, вміння, навички, особистісно-професійні якості. Основними вимогами цього принципу є: позитивна мотивація щодо необхідності формування правової компетентності; стимулювання роботи курсантів; здійснення навчання курсантів в умовах максимально наближених до реальних, шляхом моделювання ситуацій; спонукання курсантів до усвідомленого виконання дій, заохочення ініціативи, самостійності; використання вітчизняного та зарубіжного досвіду підготовки фахівців цивільного захисту.

2. Принцип вмотивованості навчання полягає у визначенні позиції і ставлення курсантів до формування правової компетентності, підтриманні ініціативи,

стимулюванні мотивації професійного вдосконалення як в умовах аудиторної, так і позааудиторної роботи тощо.

3. Принцип комплексності, реалізація якого досягається шляхом логічного побудови навчально-виховного процесу; якості системи не зводяться лише до суми елементів, що її складають.

4. Принцип цілісності передбачає максимальне використання системного підходу в дослідженні; встановлення зв'язку досліджуваного феномену (у нашому випадку – правова компетентність фахівця цивільного захисту) із сутнісними силами особистості; показ різноманіття зовнішніх упливів, що позначаються на формуванні якостей особистості, на ході педагогічного процесу, і виклад методики керівництва цими впливами з боку суб'єктів навчально-виховного процесу; чітке визначення місця досліджуваного педагогічного явища в цілісному навчально-виховному процесі (його специфіка, загальні та часткові функції насамперед).

5. Принцип цілеспрямованості, послідовності і систематичності передбачає спрямованість, логіку і послідовність освітнього процесу; реалізацію ряду взаємопов'язаних педагогічних вимог: логічна послідовність процесу формування правової компетентності; чітка організація міжпредметних зв'язків; стимулювання прагнення курсантів до вдосконалення правової компетентності.

6. Принцип інноваційності є ґрунтовним при визначенні всіх імовірних дидактичних інновацій (змісту, форм і методів роботи) та технологічних інновацій (до прикладу, електронних підручників, імітаційно-моделюючих тренажерних комплексів тощо).

Ми погоджуємося з твердженням Т. Рожнової з приводу того, що інноваційна технологія зовсім не повинна бути побудована на абсолютно нових категоріях і принципах. «Інноваційність технології, наголошує дослідниця, визначається, головним чином, установлення нових системоутворювальних зв'язків між вже встановленими педагогічними науковими категоріями та їх поглибленою змістовною трактовкою, обґрунтуванням їх більш ефективного використання» [6].

Технологічний компонент моделі формування правової компетентності майбутнього фахівця цивільного захисту в умовах ВНЗ МНС України полягає в реалізації сукупності оптимально доцільних технологій професійної підготовки курсантів.

Технологічний компонент знаходить свій появ у виборі оптимальних форм і методів навчання, інноваційних технологій підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту, що сприяє актуалізації мотиваційних компонентів процесу формування правової компетентності.

Виходячи з цього, технологічний компонент підготовки курсантів повинен містити:

- діагностичний етап, що дає змогу встановити рівень сформованості правової компетентності;
- використання інноваційних технологій навчання, що допоможе активізувати навчально-пізнавальну діяльність курсантів (як під час теоретичної, так і практичної підготовки), допоможе усвідомити значимість правової компетентності та буде запорукою формування мотивації самовдосконалення;
- використання інноваційних технологій навчання з метою розвитку особистісно-професійних якостей майбутнього фахівця цивільного захисту;
- урізноманітнення форм та методів позааудиторної роботи;
- поповнення змісту курсів циклу професійної та практичної підготовки темами, що висвітлюють питання нормативно-правової діяльності фахівця цивільного захисту;
- процес формування правової компетентності майбутнього фахівця цивільного захисту має проводитися поетапно, починаючи з установчої інформації під час перших

тем з курсів «Правові основи цивільного захисту», «Первинна підготовка пожежного-рятувальника», «Охорона праці», «Державне регулювання діяльності у сфері цивільного захисту», «Цивільний захист», «Охорона праці в галузі», «Пожежна профілактика в населених пунктах», «Інтелектуальна власність», «Документаційне забезпечення діяльності органів та підрозділів цивільного захисту».

Форми та методи як аудиторної, так і позааудиторної роботи мають відповідати цілям та специфіці досліджуваної проблеми (у нашому випадку – формування правової компетентності). Важливим при цьому є здійснення контролю і аналізу одержаних результатів, як з боку викладацького колективу, так і з боку курсантів. Це своєю чергою дозволить здійснювати моніторинг формування правової компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту, вносити відповідні корективи. Як ми вже зазначали, контроль і аналіз одержаних результатів дозволяє визначати рівень сформованості правової компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту.

Підводячи підсумки аналізу такої складної проблеми, якою є робота фахівця цивільного захисту, теоретичних аспектів підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту, ми вважаємо за необхідне пам'ятати, що нормативно-правовий компонент базується на нормативно-законодавчій основі і передбачає створення і забезпечення правового поля для діяльності ВНЗ МНС України, які здійснюють підготовку фахівців цивільного захисту.

Моніторинговий компонент знаходить свій прояв у: моніторингу досягнутих рівнів правової компетентності курсантів, основними показниками якої є відповідність рівнів правової компетентності вимогам державного стандарту, та таким критеріям як правові знання, правові вміння та правова позиція.

Усі структурні компоненти моделі мають максимально стимулювати потребу майбутніх фахівців цивільного захисту населення України у формуванні правової компетентності: когнітивного, операційно-діяльнісного та ціннісно-мотиваційного компонентів у єдності. Розробка моделі формування правової компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту створює передумови до гнучкості та адаптивності навчально-виховних підходів та інновацій в умовах ВНЗ МНС України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Процес формування правової компетентності – це сукупність суб'єктивних та об'єктивних чинників, суть яких полягає в тому, що цей процес представляє собою не механічне поєднання процесів навчання та виховання, аудиторної та позааудиторної роботи, теоретичної та практичної підготовки, а є якісно новим утворенням, яке підпорядковується певним закономірностям. Отже, логічним висновком є те, що у процесі побудови моделі формування правової компетентності детально розглядаються компоненти, критерії та показники правової компетентності фахівця цивільного захисту.

Таким чином, модель формування правової компетентності курсантів має певну структуру, спрямовану на підвищення рівня правової компетентності та враховує основні напрями модернізації професійної освіти, потреби практики та особливості сприйняття права майбутніми фахівцями цивільного захисту.

Список використаної літератури

1. Алексєєнко Т. А. Структурно-кваліметричне обґрунтування принципів управління якістю підготовки спеціалістів в університеті / Т. А. Алексєєнко // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2002. – Вип. 138. – С. 7 – 14.
2. Безрукова В. С. Основные категории теории воспитания и их функции в развитии педагогической науки : дисс. ... д-ра пед. наук : 13. 00. 07. / В. С. Безруков. – Казань, 1983. – 404 с.
3. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития / Н. Н. Моисеев. – М. : Наука, 1987. – 303 с.
4. Ничкало Н. Г. Развитие в Украине исследований по проблемам педагогики и психологии профессионального образования на рубеже столетий / Н. Г. Ничкало // Европейский фонд образования ; Национальный Центр Украина. – К. : Науковий світ, 2004. – 67 с.

5. Педагогіка вищої школи / [В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, І. С. Волощук та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. – К. : Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.
6. Рожнова Т. Є. Інноваційні технології в управлінні вищим навчальним закладом [Електронний ресурс] / Т. Є. Рожнова // Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education, 2012. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer29/584.pdf>
7. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности / Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 276 с.

*Одержано редакцією 20.11.2014
Прийнято до публікації 25.11.2014*

Аннотация. В. Б. Ротарь. Содержательно-профессиональная модель правовой компетентности будущего специалиста гражданской защиты. *Автором предпринята попытка проанализировать особенности педагогического проектирования правовой компетентности будущих специалистов гражданской защиты*

Ключевые слова: *специалист гражданской защиты, правовая компетентность, содержательно-профессиональная модель правовой компетентности, высшее учебное заведение.*

Summary. Vasily Rotar. Content-professional model of legal competence of future specialists of civil protection. *The author attempts to analyze the features of pedagogical design of legal competence of future specialists of civil protection.*

The model of forming legal competence of cadets has certain structure, aimed at raising their level of legal competence and takes into account the main directions of modernization of professional education, practical demands and peculiarities of perception of law by future specialists of civil protection. It is important to model purpose, content, organizational and procedure, control and assessment components of educational activities, which cover classroom and extracurricular work. This creates a common vector of forming the legal competence of a civil protection specialist in the higher educational establishment, allowing him to be simultaneously the participant of educational process and the subject of self-education and self-development.

Keywords: *civil protection specialist, legal competence, content-professional model of legal competence, higher educational establishment.*

УДК 378.4

Н. О. Терентьева

ЕВОЛЮЦІЯ ОКРЕМИХ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті представлено тлумачення таких понять, як «освіта» і «університет», що представлені у словниках, енциклопедіях і глосаріях, окремих нормативно-правових документах, на основі чого подано авторське розуміння сутності поняття «університетська освіта» кінця 70-х – початку 90-х років ХХ століття, а також кінця ХХ – початку ХХІ століття. Наголошено, що тлумачення базових понять змінюється, постійно корелюється з суспільно-політичними, економічними, освітніми змінами і враховує досягнення науки, техніки, технологій, відтворює і відображає інтелектуальний ресурс нації і країни.

Ключові слова: *освіта, університет, університетська освіта.*

Постановка проблеми. Досліджуючи питання розвитку університетської освіти періоду другої половини ХХ – початку ХХІ століття, маємо проаналізувати не лише розвиток мережі навчальних закладів, зміни в навчальних планах, програмах, методичному забезпеченні, кількісні та якісні зміни викладацького складу й студентського контингенту, а й тлумачення основних сутнісних понять, які є невіддільними складовими університетської освіти, що дасть нам змогу максимально об'єктивно проаналізувати аспекти розвитку університетської освіти з точки зору векторності її розвитку.